

KAYBOLAN BİR TÜRBE VE BİR MAHALLE ADI: ŞEYH ATTAR HÜSEYİN TÜRBESİ VE ATTARIYE MAHALLESİ

Konya, pek çok medeniyeti özellikle Selçuklu Medeniyetini bağrında barındıran tarihî bir şehirdir. Konya tarih boyu yıkılan yok olan unutulmuş tarihî yapı kalıntıları ile doludur. Bunların yapılacak çalışmalarla ortaya çıkarılması gerektiğini düşünüyorum.

Mahalle kitaplarında⁽¹⁾ da belirttiğimiz gibi, Anadolu'da kurulan mahalleler sekiz asrı aşan bir zamandan beri cami, mescit, tekke, zaviye, medrese ve türbe gibi dini yapılar etrafında oluşmuş, yeni kurulan mahallelere orada metfun âlim ve veli olarak bilinen şahısların veya hayır sahibi bazı devlet adamlarının adı verilmiştir.

Konya Şeriyeye Sicillerinin birinci defterini incelerken: “Aynedâr Mahallesi”nde kibleten Süley-

M. Ali UZ

mân ve şarken Bâli ve şimâlen burc ve garben Şeyh ‘Attâr Süleymân Türbesi’ne hudûdu muntahî olan ev yerleri” kaydına rastladık. Eski bilgilerimizle bu kaydı birleştirdiğimizde şu netice çıktı ortaya:

Konya’da bazı mahallelerin, içlerinde bulunan türbe isimleri ile anıldığı görülmektedir. Mesela, **Cedidiye Mahallesi**, bir zamanlar içinde bulunan **Affan Sultan Türbesi**’nden dolayı daha önceleri Affan Sultan Mahallesi adıyla anılmıştır.

Günümüzde Çiftemerdiven Mahallesi’nde yer alan **Kadı İzzeddin Mescit, Türbe ve Medrese** çevresi Konyalı’nın da ifade ettiği gibi bir zamanlar Aynedar ve Attariye Mahallesi olarak adlandırılmıştır. Bulduğumuz kayda göre 1-10 Ağustos 1563 tarihlerinde bu bölge **Aynedar Mahallesi** olarak geçerken ya aynı zamanda veya farklı zamanlarda da **Attariye Mahallesi** olarak

(1) Mehmet Ali Uz, Konya Mahalleleri Tarihi -1-, Abdülaziz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ekim 2015, s. 4, v.d.

isimlendirilmiştir.

Yine yukarıdaki metinden çıkardığımız sonuca göre sur içinde ve **Halka Begüş Kapısı** yakınında Şeyh Attar Hüseyin adında bir zatın türbesi bulunmaktadır. Bundan dolayı bu bölge Aynedar adı yanında Attariye Ma-

hallesi adı ile de anılmıştır. Biz türbenin bugünkü İmam Hatip Okulu'nun kuzey veya kuzeybatısında yol ve meydan üzerinde eski sur kapılarından birinin yakınında olduğunu tahmin ediyoruz.

Bu kapı muhtemelen Halka Begüş Kapısı'dır. Bu güne kadar Şeyh Attar Hüseyin Türbesi adıyla bir türbeye rastlamamıştık. Demek ki türbe zamanla yıkılıp yok olmuştur.

Mahalle isimlerinin nereden geldiğinin tespiti son derece zor bir iş. Birçok mahalle adının nereden geldiğini bilemiyoruz. Mesela Pürçüklü, Esenli, Tavuk, Tuti, Muin, Turşucu, İbn Kazgan, Alişerbeti, Dehüda gibi mahalleler de bu tür mahallelerdendir. Bu araştırmamızda Attariye adının da nereden geldiğini tespit etmiş olduk.

Konya'da daha pek çok tespiti gereken husus olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Halka Begüş Türbesi

BİR SUFİ HİKÂYESİNDEN HAREKETLE: SOHBET (ARKADAŞLIK) AHLAKI: HİZMET Ü İKRÂM

Prof. Dr.
Hülya Küçük

Din; insanın kendisini yaratan Allah'a karşı görevleri, kendisine karşı görevleri ve etrafındaki insanlara karşı görev ve sorumluluklarıyla haklarının toplamıdır, denebilir. İnsanın Allah'a ve kendisine karşı görevleri bu yazının konusu dışındadır. Etrafındaki insanlara karşı görevlerini incelerken de öncelikle devamlı birlikte yaşadığı insanlara karşı hak ve görevlerinden söz etmek gerekir. Çünkü ahirette ilk bunlardan sorulacaktır.

İnsanın birlikte yaşadığı ebeveyni, kardeşleri veya evliyse; eşi ve çocukları, çalışıyorsa; âmiri ve iş arkadaşları, insanın sorumlu olduğu insan gruplarının ilk ve en içteki halkasını oluşturur. Bu ilk halkayla ilgili sınavı geçeme-

yenin, diğer sınavları geçmesi mümkün değildir. İnsanın devamlı birlikte olduğu kişilere karşı iyi olabilmesi zordur; sabır ister. Ara sıra birlikte olduğu kişilere karşı iyi olması kolaydır; sabra gerek yoktur. Onun için karakterini tahlilde mihekk olamaz.

Tasavvuf kitaplarının, birlikte yaşamının kurallarını ele aldıkları bölümleri genelde **“Sohbet Âdâbı ve Ahkâmı”** başlığını taşır. Bu başlık altında, bir insanın diğer insanlarla ilişkilerinin, mâ-fevk/kendinden üsttekilerle, mâ-dûn/kendinden alttakiler ve kendi seviyesinde olanlar olmak üzere üç kategoride ele alınacağı vurgulanır.

Kendinden üsttekiler, üstâdları; alttakiler öğrencileri; kendisiyle aynı seviyedekiler de arka-

daşlarıdır. Eşi ve çocukları dahi bu kategorilerden birisindedir: Ya kendisinden bir şey öğrendiği için üstte olanlar ya da öğrettiği için altta olanlar... Evet, sufi, Rasulullah'ın (a.s.) buyurdıkları gibi, ya öğrenen ya öğreten kategorisindedir.⁽¹⁾

Onlara göre birlikte yaşamının en önemli prensibi, ona doğruyu öğretmek ve kendisini de doğrudan saptığı zaman düzeltmelerini bir hak olarak beklemektir. İnsan, kardeşinin ilme olan ihtiyacının, aç olduğu zaman bir lokma ekmeğe olan ihtiyacından daha az olmadığını düşünmeli, bilgilerini de onunla paylaşmalı, eksik ve kusurlarını söylemelidir.⁽²⁾ Bu ilişkide bütün taraflar, İslam'ın "doğru" dediği tarzda yaşamaya çalışan, yanlışları zaman doğruyu hatırlatmanın kim olduğuna bakmaksızın hemen doğruya dönmeye hazır kimselerdir.

Hz. Ebu Bekr'in dediği gibi, hak ve doğruyu söyleyenin en güçlü kişi olduğu bir sosyal ilişkiler ağı oluşturabilmek, toplumsal refahın temelidir. Bu durumda hiçbir Müslümanın, kendisini bir yanlışta hususunda edebe uygun bir şekilde uyarın bir Müslümanı "Kimseyi İlgilendirmez!" diye paylama hakkı yoktur. Farz edelim ki uyarın yanlış bir argümanla yapmaktadır bu işi: O zaman uyarılan kişi onu belli bir edeb dâhilinde uyarılmalı ve ona karşı görevini yapmalı, doğruyu birlikte bulmaya çalışmalıdırlar. Müslümana yaklaşın budur.

(1) Bu anlamlarda bir hadis için bkz. Dârimi, Sünen, Mukaddime, 26, 32.

(2) Ebu Hâmid el-Gazzâlî, İhyâu ulûmi'd-dîn, Kahire, 1412/1992, c.2, s. 283.

Tasavvuf klasiklerinde anlatılan ve sufilerin birlikte yaşama ahlakını, en güzel şekilde anlattığını düşündüğüm bir hikâyeye konuyu örneklendirmek istiyorum:

Rivâyet, büyük sufi İbrahim Havvas'la (v. 291/904) bir yolculukta birlikte bulunan bir sufiyle ilgilidir:

Dervişlerden birisi şöyle anlatıyor: Bir gün, Mekke'ye Hacca gitmek üzere Küfe'den yola çıkmıştım. Yolda üstâd İbrahim Havvâs'a rastladım. Sohbetinde /arkadaşlığında bulunmak isteğimi söyledim. Kabul etti ve bana dedi ki: Sohbetinde / birlikte olmakta, bir başkana, bir de onun emrine tâbi olan birisine ihtiyaç vardır. Başkan sen mi olacaksın ben mi? Hangisini tercih edersin?

Ben: "Emir ve başkan sen ol!" dedim.

Bunun üzerine o: "O halde sana da emirin emrinden çıkılmak düşer" dedi.

Ben: "Tamam. Anlaştık" dedim ve yola devam ettik.

Bir konaklama yerine geldiğimizde, İbrahim Havvâs bana: "Sen otur" dedi. Ben de ona itaat için oturdum. Kendisi, önce kuyudan su çıkardı. Hava oldukça soğuktu. Isınmak gerekiyordu. Bunun için çalı-çırpı topladı. Ateş yaktı ve bana ikramda bulundu. Ben ne zaman bir şey yapmak istesem: "Emrime uy ve sözünden çıkma!" diyordu. Bütün bunların üstüne bir de gece olunca yağmur yağmaya başladı. O hemen kalktı, hırkasını çıkardı, yağmurdan beni korumak için

sabaha kadar ayakta hırkasını benim üzerime tuttu. Ben artık mahcubiyetimden ne yapacağımı şaşırılmış, “Neden başkanlığı ona verdim ki?!” diye hayıflanıyordum. Bu düşüncelerimi alıp verirken, nihayet sabah oldu.

Ben: “*Muhterem üstâd, bugün başkan ben olayım.*” dedim.

O, hiç itiraz etmeden: “*Hay hay, tamam.*” dedi.

O gün bir konak yerine geldüğümüzde, bu sefer ben, onun bir gün önce bana yaptığı hizmetlerin aynını ve yapabilirsem daha iyisini ona yapacağım bir pozisyondayım, diye düşünüyordum ki yine o hizmet etmeye başladı.

Ben ona: “*Âmirin emrinden dışarı çıkmama sırası sende, otur!*” dedim.

O: “*Âmir sana, kendisine (dinen yapılması yasak olmayan bir*

şey hususunda) hizmet etmen için emir verir de sen ona hizmet etmezsen emrinden çıkmış olursun (ancak bu durumda itâat gerekir)” dedi ve hizmete devam etti.

Mekke’ye varıncaya kadar böyle yaptı. Mekke’ye varınca ben artık mahcubiyetimden yanında duramadım. Ondan ayrıldım. Sonraki günlerden bir gün, Minâ’da gördüm onu. Bana şöyle dedi: “*Evlâdım, sana tavsiyem ve vasiyetim şudur: Sufilerle arkadaşlığın, benim sana yaptığım gibi olsun. Arkadaşlığın, nefsanî haz ve üstülük arama yeri olmasın!*”⁽³⁾

Görüldüğü üzere, ünlü sufi İbrâhim Havvâs, birlikte olma adabını şu prensipler üzerine kurmuştur:

“*Başkan sen mi olacaksın ben*

(3)3 Hücvîrî, Keşfü'l-mahcûb, haz. S. Uludağ, İstanbul, 1982, s. 485-486.

mi? Hangisini tercih edersin.” diye sormuş, mutlaka “Ben başkan olacağım” dememiştir. Burada, hemen şunu hatırlatalım ki sufiler, baş ve başkan olma arzusunun, insana “rubûbiyet/rablik” sıfatının bir yansıması olduğunu söyleyip en iyi ve en önde olma arzusunun her nefiste var olduğunu, ama mutlaka terbiye edilmesi gerektiğini söylerler.⁽⁴⁾

Vahdet-i Vücûd⁽⁵⁾, rubûbiyet sıfatını, her varlığın/her kuvanın Hakk'ın rubûbiyet sıfatlarından bir tecelli taşıması ve kendisiyle örtülü olması sebebiyle kendi zatından daha değerli ya da değerli şeylere lâayık varlık bir şey görememesine ve kendisini her yüce mevkiye/menzile layık görmesi-ne bağlar.

(4) Bkz. meselâ el-Gazzâlî, İhyâu ulûmi'd-dîn, c.3, s.16.

(5) İlk sufiler dâhil bütün sufilerde var olduğunu düşünebileceğimiz “varlığın birliği: âlem'de Hak'tan başka bir varlığın olmadığı” tarzındaki bir tevhid anlayışı, İbnü'l-Arabî'yle farklı bir boyuta ulaşmış, varlığın Hakk'ın bilgisinden zuhûra/şehâdet âlemine inışı birtakım hazerat/mertebeler halinde anlatılmaya başlanmıştır. Bu anlatımdaki tevhid anlayışı, daha sonraları “Vahdet-i Vücûd” olarak adlandırılmıştır.

Her kuvada “ilahî cem'iyet” bütün ilahî sıfatları kendinde toplamış olma sıfatı vardır. Her ne kadar vahdet-i vücûd bunu, âlemdeki kuva/kuvvetlerden meleklerin bir yanılığası olarak sunarsa da⁽⁶⁾ bu satırların yazarına göre bu, insanların da bir yanılığasıdır. Çünkü insanlarda da melekler gibi birçok kuva bulunur. Hz. Yusuf'un “Nefsimi temizle çıkarmıyorum.”⁽⁷⁾ dediği gibi önde olmayı biz değil, başkaları bizim için uygun gördüğü zaman “bir görev” olarak bilirsek daha isabetli davranmış oluruz. Nitekim Sevgili peygamberimiz (a.s.) , Ebu Zerr gibi bazı sahabelerin idarecilik isteklerini geri çevirmiş ve “İdareci olmayı isteyene vermeyiz.” demiştir.⁽⁸⁾ Bizde ise idareciliği, baş olmayı, vs... sadece çok isteyen alır. Bu, Rasulullah'ın (a.s.) sünneti-ne/uygulamalarına aykırı bir tu-

(6) Bkz. A.A. Konuk, Fususu'l-Hikem, Tercüme ve Şerhi, haz. M. Tahralı-S. Eraydın, İstanbul 1987, c.1, s. 119-120.

(7) Bkz. Yüsuf Süresi 12/53.

(8) Bkz. A. Aydınlı, “Ebü Zer el-Gifârî”, DİA , c. 10, ss. 266-269.

tumdur.

İbrâhim Havvâs başkanlığı, mâdun/kendinden alttakine karşı üstün değil, hizmet etme yeri olarak görmüştür. Onu mağdur etmek şöyle dursun, onun rahatı için elinden geleni yapmıştır. Üşümemesi için ateş yakmış, yağmur yağınca kendisi sabaha dek ıslanması pahasına onu yağmurdan korumuştur. Nitekim zayıf da olsa ahlakî bir fazileti vurgulamada bu tür hadislerin kullanılabilmesi hükmüne dayanarak, kullanılmasında fazla bir beis görülmediği bir hadisinde sevgili Peygamberimiz(a.s.): “*Bir kavmin efendisi, onun hizmetçisidir.*” buyurmuşlardır. Peygamberimizin (a.s.) bu hadisi îrâd şekli de çok ilginçtir: Hz. Peygamber ahabına hizmet ederken, birisi içeri girer ve “*Bu kavmin seyyidi/efendisi kimdir?*” diye sorar. Peygamberimiz (a.s.) “*Benim*” dese, seyyid/efendiliğini ve üstünlüğünü vurgulamış olacağı için farklı bir tarzda büyük bir âlicenaplıkla ve nezaketle: “*Mezkûr kavmin efendisi, onların hâdimleri/hizmet edenleridir.*” buyurmuşlardır.⁽⁹⁾

İbrâhim Havvâs, kendisi değil de o başkan olduğu zaman da hizmetini devam ettirmiştir. Her halükarda hizmeti bir şiar edinmiştir. Kendisinin rahatını düşünmek yerine, birlikte olduğu insanın rahatını düşünmüştür. Onu üzmemek ve sıkıntıya sokmayı hiç düşünmemiştir. Karşınızdaki insan: “*Tamam bu gün de idareci sensin.*” diye kolayca size idarecilik verecek biriye, “*baş olma*”

hastası birisi değilse, sanırım siz de her halükarda ona hizmet edersiniz. Aksi takdirde tabii olarak onun baş ve önde olmaya hakkı olmadığını düşünürsünüz.

Bu ufak ayrıntıları uygulayamayacak kimsenin, üstün pozisyonda olmayı kendisinin bazı avantajlardan faydalanma yeri olarak göreceği ve alttakileri ezeceği, mağdur edeceği kesindir. Çok sık karşılaşılan bazı durumlardan örnekler vererek açıklarsak: Üst konumdaki bir kimse, yükselmesine yardım edeceği ve destek olması gereken bir kişiye, destek vermemiş, yardım etmemiş, tam tersine yere batırmaya uğraşmışsa, onu mağdur etmiştir; vebaldedir.

Bir kimse, kendisiyle çalıştığı kişinin, titiz ve mükemmeli arıyor diye başına gelmedik bırakmamışsa, onu mağdur etmiştir, vebaldedir. Bir kimse, bir pozisyona atama yapmak/görevlendirmek durumunda “*Bu işi yapmaya en layık kim? Kim daha iyi yapar?*” diye düşünmeden, sevdiği birisini görevlendirmişse, çalışanlarını mağdur etmiştir, vebaldedir.

Bu ve benzeri İslam ahlakına ve birlikte yaşam hukukuna uygun olmayan şeyleri yapanlar becerihsizliklerinden ve kötü niyetlerinden dolayı hizmet etmesi gereken insanlara ancak dert çıkarıyordur. Allah bes, bâkî hevestir, unutmayalım! Yaptığımız zerre kadar iyiliğin mükâfatı verileceği gibi zerre kadar kötülüğün de cezası verilecektir.⁽¹⁰⁾ Öyle değil mi?

(9) Hadisin hasen olduğunu söyleyenler yanında zayıf olduğunu söyleyenler de vardır. Geçtiği yerler için bkz. İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfu'l-hafâ', 2 c., Beyrut 1351/1932, c.1, s. 462-463.

(10) Bkz. Zilzâl Süresi 99/7-8.

MUSTAFA ATAMAN'DAN İKİ KONYA FIKRASI

YAĞLAR SÜZÜLECEK⁽¹⁾

Milli mücadele döneminde, savaşların devam ettiği zamanlarda, ordunun ihtiyaç duyduğu bir takım yiyecek ve giyecek maddeleri halka müracaat edilecek karşılıklıydı. Bu iş mahalli idare ve muhtarlar tarafından yapılırdı. Her mahallenin nüfusuna ve hali vaktine göre “**salma**” şeklinde para da toplanırdı.

Bir seferinde Konya'dan sade yağı isteniyor.⁽²⁾ Şehrin ileri gelenleri istenilen yağ miktarını fazla buldukları için, zamanın valisine giderek toplanacak yağ

miktarının biraz düşürülmesini isteyecekler. Aralarında **Nalbant Mehmet Ağa** isminde bir zat da vardır. Bu zatın evi Çaybaşı taraflarında idi. Her gün atla **Hacı Fettah Camii**'nin önünden gelir giderdi. Hep görürdük. Mehmet Ağa Konya'da sevilen ve tanınmış bir şahsiyetti.

Hep birlikte valinin huzuruna çıkacaklar ve mahallelerine salınan yağ miktarının düşürülmesini isteyecekler. Önlerinde Mehmet Ağa, tam içeri gireceklerinde arkadaki şahıslar yavaşça ortadan kayboluverirler. Mehmet Ağa valinin yanına tek başına çıkar. Vali, önceden de tanıdığı misafirine hoş geldin dedikten sonra, ne istediğini sorar. Arkadaşlarının yaptığına kızan Mehmet Ağa:

“-Efendim, bizlerden şu kadar

(1) Mustafa Ataman; Babalık, Ekekon, Yeni Konya, Yeni Meram, Konya Postası ve daha birçok gazette mürettepli, idarecilik ve köşe yazarlığı yapmıştır. Hayatını, Konya Postası gazetesinde köşe yazarlığı yaparken noktalamıştır. Bildiği Konya fıkralarını, “Dağarcıktan Fıkralar” başlığı altında köşesinde yayınlamıştır.

(2) Sade yağı, tereyağının kaynatılması ile elde edilen, su oranı oldukça düşük, dayanıklı bir yağ türüdür.

Mustafa Ataman

sade yağı istemişsiniz. Hay hay verelim. Fakat yağlar süzülecek mi, süzülmecek mi? Bu konuda tereddüde düştük de onu öğrenmeye geldik.” der. Bunun üzerine vali, “Mehmet Ağa, yağlar süzülse ne olur, süzülme ne olur?” diye sorar.

“Efendim, yağlar süzülürse tortusu altında kalır, onlar alınıp atılır. Kalan yağ saf hale gelir, çabuk bozulmaz, daha çok dayanır.”⁽³⁾ de-

(3) Tereyağının kaynatılarak içindeki suyun buharlaştırılması yoluyla üretilen sade yağının içinde işlem sonunda bir miktar tortu bulunur. Tülbent yardımıyla sade yağı süzülür ve tortudan arındırılır. Bu işlem sade yağının daha uzun ömürlü olmasına yarar.

yince, Vali:

“Yaşa Mehmet Ağa! İyi düşünmüşsün.” diye teşekkür eder. Mehmet Ağa valinin yanından ayrılır. Dışarıda onu bekleyenler heyecanla neler olduğunu sorarlar.

“-Hadi anamızı ağlattım. Yağlar süzülüp de verilecek. Ülen gidiler, beni ileri sürüp niye arkamdan gelmediniz. İşte bu da onun cezası.” deyiverir.

SEN DE Mİ HACI OLDUN?

Bir zamanlar Konya'nın tanınmış şahsiyetlerinden birisi hacca gider. Dönüşünde bir gün bu zat, meşhur nüktedan **Tayyip Ağa** ile karşılaşır. Adam, iyi bir şöhrete sahip değildir. Hal-hatır sorulduktan sonra sözünü çekinmeyen **Tayyip Ağa** yarı şaka yollu; *“Ülen sen de mi hacca gittin, hacı oldun?”* diye sorar. Muhatapı *“evet”* deyince **Tayyip Ağa** da, *“Desene cura gittin saz geldin, pekmez gittin şıra geldin, jilet gittin ustura geldin!”* diyerek taşı gediğine koyuverir.

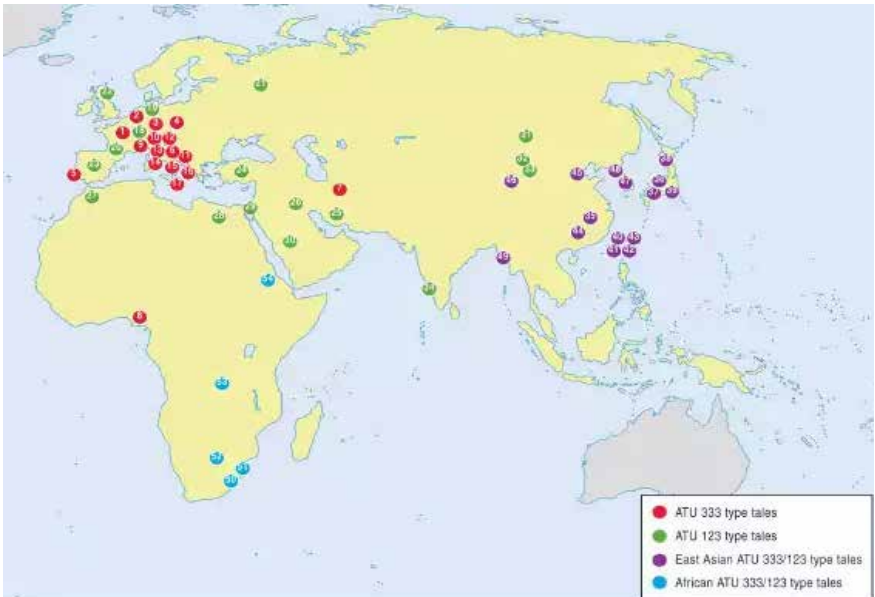
KILLI BİCİKLER VE BENLİK ALGIM

Kültürümüzde sözlü edebiyatın yeri önemlidir. Bu ifadeyi tahsil hayatımız boyunca birçok kez duymuşuzdur. Koşuklar, destanlar, Türküler, “*Alp Er Tunga*”, “*Ulubathı Hasan*”, “*Koroğlu*”, “*Hızır ve İlyas*”, “*Leyla ile Mecnun*”, “*Kalktı göç eyledi Avşar elleri, ağır ağır giden eller bizimdir...*”, “*Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevla'm seni...*”, “*Ağzı açıp över olsam üstümüzde Allah güzel. Allah dostu din ulusu Muhammet güzel...*” bunlar da okul sıralarından bazı çağrışımlar.

Bu listeyi sizler de pek ala uzatabilirsiniz. Dilimizdeki bu tarz eserler, üzerimizdeki tesirinden dolayı kolay hatırlansa da; bu eserler üzerine çalışmak uzmanlar için edebiyatın diğer türleri üzerine ça-

lışmaktan her zaman daha zor olmuştur. Bu durum diğer diller için de farklı değildir. Çünkü sözlü eserlerin kaynaklarının takibi, tespiti ve daha sonra analizleri zordur. En nihayetinde bu durum diller arası sözlü edebiyat mukayeselerini de zorlaştırmaktadır. Buna rağmen milletlerin sözlü kültürlerinin ortak yapısal ve işlevsel özellikleri üzerinden mühim çıkarımlar ve varsayımlar yapılabilmektedir.

Belli bir kültüre ait mitolojik, folklorik kavramların, kahramanların, olayların benzerleri farklı kültürlerde de açık veya daha kapalı şekillerde görülebilmektedir. Sümer, Mısır, Çin, Grek, Roma vb. mitolojilerinin “*deity*”lerindeki (tanrı) benzerlikler bunun en be-

Dr. Jamshid Tehnari'nin çalışmasından. “Kırmızı Başlıklı Kız ve Kurt” hikayesinin anlatıldığı bölgeler.

lirgin örneklerden biri olabilir. Bu tarz benzerlikler sadece mitolojilerde değil, halk hikâyelerinde de görülebilmektedir. Mesela kültürel Antropolog **Jamshid Tehrani**'nin bir çalışması; “*Kırmızı Başlıklı Kız ve Kurt*” hikâyesinin 35 akraba versiyonunun dünyanın birçok yerinde asırlardır anlatıldığını iddia etmektedir. Hikâye 18. yüzyılda Fransa’da derlenmiş olsa da, asırlardır benzerleri Afrika’da, Avrupa’da ve Asya’da anlatılmaktadır.⁽¹⁾ Bu alanda çalışan araştırmacılar halk hikâyelerindeki yapısal benzerliklerin birçok psikolojik, sosyolojik ve dilbilimsel öğeler içerdiğini de belirtmektedirler.

KILLI BİCİKLER⁽²⁾

Peki, halklar çocuklarına hikâyeler anlatırken neden benzer hikâyeleri benzer kahramanlar üzerinden kurgular? Veya en temelde çocuklarına niye hikâyeler anlatırlar?

Ben babaannemin hikâyeleri ve dini menkıbeleri ile büyüdüm. Hadim’e köye gittiğimiz zamanlar, geceleri yatmadan önce sahne onun olurdu. Konuşmayı seven bir kadındır nenem. Ama iş hikâye anlatmaya gelince adeta bir Ezop, bir Dede Korkut, bir Binbir Gece Masalları’nın Şehrazad’ı ya da bir Big Fish’in Ed Bloom’u olurdu.

O taş ev onun sahnesiydi adeta. Bizi pencere kenarındaki yer yataklarımıza yatırır. Bazen yalnız bazen halamın oğulları ile dinleyici olurum. Kendisi dingin ocağın yanına oturur ve sahne onun için hazır olurdu. Hiç sıkıl-

Mehmed Siyah Kalem, Demon, TSM, Hazine, 2153, 48a.*

* Kılılı Bicikler bana hep Mehmed Siyah Kalem’in çizimlerinden figürler gibi gelmiştir.

mazdı, bizi kırmaz istediğimiz hikâyeyi tekrar tekrar anlatırdı. Pencereden, asma dallarının arasından süzülen ay ışığı altında dini menkıbeler, peygamberlerin hayatları, İstanbul’un Fethi, cinler, periler ve şuan bile hafızamda berak bir yer tutan dehşetengiz “**Kılılı Bicikler**”.

Neden sebep emin değilim ama diğer hikâyeleri tam hatırlayamama rağmen sanki **Kılılı Bicikler** eskilerden kanlı canlı bir tanıdık gibi. Hala köyde geceleri, vaktinde Kılılı Bicikler’in yaşadığına inanılan Kavaklıdağ’a bakmaktan korkarım. Belki Kılılı Bicik olaylarının köyümüzde vuku bulmuş olma ihtimalinden, belki nenemin sahne performansının doruğuna denk gelmesinden bu kadar yer etmiş bende.

(1) J.J. Tehrani, “The Phylogeny of Little Red Riding Hood”, (2013) PLoS ONE, 8(11), doi:10.1371/journal.pone.0078871.

(2) Hadim, Korualan(Gezlevi) yöresinde anlatılan halk hikâyelerindeki canavar.

Mehmed Siyah Kalem, Demonlar, TSM, Hazine, 2153, 64b.

Kıllı Bicik hikâyelerinden bir örnek:

“Hıdrellez ile birlikte bütün köy yaylaya çıkar. Köyde kalmak yasaktır. İşte bir seferinde bu yasağa rağmen bir gelin beşikteki oğluyula köyde kalmış yaylaya çıkmamış. Kocası askerdeymiş onu bekleyecekmış.

Ama köyde hiç yayla zamanı yalnız kalınır mı? Kıllı Bicikler yayla zamanı dağdan köyü gözetler hangi evin bacası tütüyorsa onu gözlerine kestirir, hileyle hurdayla gerekirse zorla o eve girer, evdeki erzakları soyarlar, kadınlara saldırırlar.

Bu gelin kalmış işte. Kıllı Bicikler’in yaşlılarından biri bunun tüten bacasını fark etmiş. Evde tek olduğunu anlayınca çalmış kapısını gelinin. Gelin anlamış bunun Kıllı Bicik olduğunu. Buyur amcacım ne istersin diye sormuş huyuna giderek. Kıllı Bicik de sıcak görünmüş “Açım kızım.” demiş.

Gelin düşünmüş nasıl olsa yaşlı

bana bir şey yapmaz. En iyisi karnını doyurup göndereyim demiş ve almış Kıllı Bicigi mutfağa karnını bir güzel doyurmuş. Ama Kıllı Bicik gitmek bilmemiş. Gelin anlamış durumu helâya gideceğim diye odadan çıkmayı denemiş. Kıllı Bicik de gelinin çocuğunu almasına izin vermiş ve gelinin beline ip bağladıktan sonra helâya gitmesine izin vermiş. Gelin helâya girmiş, belindeki ipi çözmüş ve helâdaki “ırığı” bağlamış. Kendini camdan dışarı atmış.

Kıllı Bicik helâ için yeterince zamanın geçtiğini düşündüğünde asılmış ipi. İrbık kapılara, eşiklere çarpıp tıkr tıkr ses çıkararak yuvarlanıp geliyormuş. Bizim Kıllı Bicik de “Tıkartısını sevdiğim neredesin? Tıkartısını sevdiğim gelinim gel?” diye haykırıyormuş. İrbığı görünce bağıra bağıra tehdit etmiş gelini “Kızım gel çocuğunu yakarım gelmezsen.” diye.

Gelin korkudan göğ ekinin içine saklamış kendini. Kıllı Bicikler göğ

ekine giremezmiş çünkü. Gelinden yanıt gelmeyince Kılı Bicik evi içindeki çocukla birlikte yakmış. Sonra ormana doğru yol almış. Gelin hayatını kurtarmış ama oğluyla evini kaybetmiş.”

BENLİK ALGISI

Hiç aklıma gelmezdi o zamanlar nenem bana bu hikâyeleri niye anlatıyor? Onun neneleri ona niye anlatmışlar? O da sormamıştı büyük ihtimal bunu kendine ve nenesine. Bu bir kültürlenme olayıydı ve insanlık nasıl sorgulamadan nefes alıp veriyorsa kültürlenme işini de aynı şekilde gerçekleştiriyordu.

Kültürlenme halk hikâyelerinin ortak işlevsel bir yönüdür. Kültürlenme; bir kültüre ait bir bireyin o kültüre ait olma sürecidir. O kültüre ait mirası teslim almasıdır bir nevi. Bu mirası, “Atalarımızın Allah’ın yarattıklarına karşılık, yaşayarak var ettiği, öğrendiği, öğrettiği, aktardığı, geliştirdiği maddi ve manevi her şeydir.” diye tanımlar **Bozkurt Güvenç**.⁽³⁾ Yani nenem hikâyeleriyle bilmeden kimliğimin oluşmasında önemli bir yer edinmişti. Bana Konya’nın dağılışı, Müslüman bir Türk’ün nasıl düşünmesi nasıl davranması gerektiği hakkında bilgiler aktarıyordu hikâyeleriyle. Hikâyelerindeki bilgiler ise benim bu kültüre ve benzerlerine ait bir çevreye hazır ve uyumlu bir şekilde yaşamam içindi. Yani insanlar bilinçli veya değil atalarından miras aldıkları hikâyeleri çocuklarına anlatarak onları sonraki sosyal yaşamlarına hazırlamakta ve kültürlerinin devamını sağlamaktadırlar.

Bununla birlikte, insanlar yine bilinçli veya bilinçsiz, çocuklarına hikâyeler anlattıkça, çocuklarının psikolojik gelişimlerine müdahil olmaktadır. Bu gelişim alanlarından birisi zihin teorisi. **Zihin teorisi**; kişinin kendisinin ve diğer insanların zihinsel ve duygusal durumlarını yorumlayabilme, herkesin kendine özgü motifi, perspektifi olduğunu anlayabilme yeteneğidir.

Çocuklar hikâyeye karakterlerinin çeşitli durumlarda farklı tepkilerini dinledikçe farklı bakış açılarının, farklı zihin motiflerinin farkına varmaktadırlar. Bu durum çocukların zihin teorilerinin gelişimini destekler niteliktedir. **Onlar hikâyeleri yalnızca dinlemezler, aynı zamanda hikâyeye kahramanlarının yerine kendilerini koyarlar ve kahramanlarla aynı durumda kendilerinin ne yapabileceklerine, neler hissedebileceklerine, nasıl davranabileceklerine dair fikirler yürütürler.** Bu gibi zihinsel alıştırmalar çocukların benlik algısının oluşmasında önemlidir. Benlik algısı kişinin kendini nasıl algıladığıdır. Mesela kişinin bir şeyi başarıp başaramayacağı hakkında tahminde bulunabilmesi benlik algısının işleyişine bir örnektir. Yani benlik algısının düzgün işlemesi ilerleyen dönemlerde sorunlarla baş etmek adına önemli bir etken dir.

Demek ki nenem, dünyadaki diğer çoğu nineler gibi, anlattığı hikâyelerle farkına varmadan bana kültürümüze aktarıyordu. Dahası bu hikâyeler karşıdaki insanın zihninden geçirebileceklerini yorumlayabilme yeteneğimi ve kendimi algılayış biçimimi etkiliyordu.

(3) Barış Güvenç, Kültür ve Eğitim: Derlemeler, Kızılay, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1995.

Ord.
Prof. Dr. A.
Süheyl ÜNVER

SELÇUKLULARDAN KALAN BİR NİNE*

İnsanlar öldükten sonra yaşar mı? Evet, asıl üzüntüsüz hayat o zaman. Eğer değerli bir insan olur da gönüllerde yerleşmiş ise ebediyen ölmez.

Ama buna yaşama denir mi? Bir defa yaşama nedir? Onu iyi bilmeli. Güzel bir sergüzeştir hayata gelmek. O cihetle yaşamayı kendimize zehretmiyelim, kendimizi ve etrafımızdakileri aldatmıyalım. O zaman abı-ı hayatı içmiş oluruz? Bunun da misalleri pek çoktur.

Dünyaya gelenler için, bakın yalnız bir Osmanlı Türklerinin Padişahı değil, dünyanın kanun yapısına örnek muhteşem Süleyman'ı ne diyor:

“Alem içre muteber bir nesne yok devlet gibi”

Amma devleti ve onun başında bulunmayı sadece bir büyüklük saymak o mevkiye lâyık olarak geçene mahsustur. Ama herkes o yasak savulan ve sıraya bindirilen mevkiye yükselemez. Neden? Lüzum yok. Oraya geçmeyi istemek de bir feragattir. Buna erenlere tanrı yardımcı olsun. Pekiy diğerleri ne yapsın?

Onlar oturup hallerine şükretsin. Vücudumuzun nizamından ve kafasını ihmal etmiyerek yaşamasından ve bu yoldan ilerleyerek rahat ve refaha erebileceğini unutmasın. O halde sözü yine Kanunî Süleyman'a bırakalım. O buna bir mısra daha katarak yal-

nız bir beyit yapmakta kalmayacak ve:

“Olmaya devlet cihande bir nefes sıhhat gibi”

diyerek herkesin farkında olmadığı devlete ermiş olduğunu müjdeliyecektir. Çünkü sağlık, sağlam vücut ve sağlam kafa sahiplerinin hakkıdır. Hayatta hem ilerleyecek ve hem kimseye muhtaç olmayacak, yani herkes kendi âleminin en büyüğü olacaktır.

İŞTE ÖRNEK BİR AİLE

İşte size böylece kendi âlemlerinde, dünyanın alayışına kulak asmayarak ilerlemiş ve bir buçuk asır boyunca bizlere örnek olmuş ve hizmet etmiş bir aileden bahsedeceğim. Kim bunlar?

Ayşe Sıddıka Uzluk (1888 - 1974))

* Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, “Selçuklulardan Kalan Bir Nine”, İstanbul (Milliyetçi Bağımsız Gazete), 17 Şubat 1974.

Yüksek Mimar Şehabettin Uzluk (1900-1989)

Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974)

Kim olacak: Bir büyük anne onun bir de devamı kızı. Bu kızcağızın sonra harika iki arslan oğlu ve bunlar uzaktakileri bırakın yakınlarıyla bir mütevazı devlet.

Bu büyükanne ki? Dokuz asırlık Selçuklu an'ane ve yaşayışının geçen asırda mümessili. Bir ata binışı var, sanki hocası Alparslan. Bu asır başında bu geleneği yaşatan kızı evleniyor. Bu memlekete kıymetleri güç ve geç anlaşılın iki örnek: 20. asrın memleketimize ve yayınları ile dünyaya Türk medeniyet ve kültürünü tanıtan biri büyük hekim ve tarihçisi **Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk** (1902-1974), diğeri şehirci **Yüksek Mimar Şehabettin Uzluk** (1900-1989).

İşte bu büyükannenin kızı⁽¹⁾ **30**

(1) Ayşe Sıdıka Hanım. Veled Çelebi Silsilênâme'sinde (Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y131, s.18) yer alan ve F. Nâfiz Bey tarafından tashih edilen bilgilere göre Mevlâna Dergâhı postnişini Hacı Mehmed Çelebi'nin (öl.1230/1815) amcasının oğlu ve damadı olan M.Emin Molla Çelebi'nin kızlarından Hatice Tüti Hanım, 1241/1826 yılında Bayburtlu Salih Ağa ile evlenmiş; bu evlilikten doğan Ali (Rıza) Çelebi, Huriye Hanım'la izdivaç etmiş, Uzluk kardeşlerin anneleri Ayşe Sıdıka Hanım, bu evlilikten olmuştur. Şahabeddin Bey'in notlarına göre Sultan Mecid devri binbaşılardan Hacı Mustafa Ağa'nın kızı olan Huriye Hanım'ın soyu, Ramazanoğullarıyla akrabalığı olan Kubat Paşalara dayanıyormuş. Aynı notlarda Ali Çelebi'nin mesnevihan olduğu ve

Ocak 1974'de Ankara'da iki aslanı ve yakınları başucunda iken ve tam bir asrı doldurduktan sonra dedesi Mevlâna'nın yanına gelini olarak gitti, amma bizlere iki değeri bıraktı. Daha ne yaptı:

Geçen asırda Anadolu Selçuklu yaşayış ve ananesini temsil eden annesinin konuşmaları arasında cetlerini ağzından düşmeyen sözlerini hafızasının kuvveti ile unutmamış ve oğullarına da söz arasında aktarmıştır. İşte bunlara delâlet edenleri şükranla anarken onların zemini zamanına uygun hatıralarını övüyorum.

Anadolu der geçerez. Orada yaşayan beş bin senedir süren hayatın izlerine ve adetlerine rastlamak anlama kabiliyeti az olmayanlar için daima mümkündür.

İşte bir büyük ana çıkıyor, muhittinde Selçuklu Türklerinin asalet, ahlâk ve âdetlerini daima dizi dibinden ayrılmayan kızı vasıtasıyla iki pırlanta oğlu ile zamanımıza aktarıyor. Bunlar da Anadolu'nun en mühim ve tarihi cemiyet psikolojisini

İstanbul'da ikamet ettiği de kayıtlıdır. (Bkz. Akademik Sayfalar, 3 Ekim 2007, s.448 vd.)

UzluK Özel Sayısı, Akademik Sayfalar, 3 Temmuz 2013, C. 13, S. 23

İlgilendiren en ince yaşantılarının izlerini buluyoruz.

ANA VE KIZINDAN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Evet bir Selçuklu medeniyetimiz var. İçi dışı süslü binaları, kullandıkları eşya, okudukları kitapları ellerimizde, yedikleri içtiklerini öğrendik. Bunları canımız lütfen isterse aradığımız nispette bulabiliyoruz. Ama bir de o zamanlar da yaşayan ve asırlar geçtikçe mübarekleşen halklarının konuşmalarını da rahmetle anacağımız bu Selçuklu ana ve kızından öğreniyoruz. Bunlar bizim çoğunu yeni duyacağımız milli atasözlerinizden olmuştur. Gelin şimdi bunların ancak onda birini birlikte okuyalım:

İş kaygusu olsun, baş kaygusu olmasın.

Erkek uçar havayı havayı, dişi kuş yapar yuvayı.

Deli dostundan akıllı düşmanın daha iyidir.

Söyleyeceksen söz söyle, el sözünden ibret asın. Söylemezsen sükût eyle, el seni insan sansın.

Dil durursa başa ihsan, dilden gelir başa noksan.

Aşkı olmayanın imanı olmaz.

Geçici paşaya arzuhal mi sunulur.

Deli kızın deli gelinliği olur. Deli gelinin deli karılığı olur.

Erken kalkın işine, geç kalkan düşüne.

Sofrada elini, mecliste dilini gözet.

Deniz ol bulanma.

Dar evin tatlı evim.

Tanrım uyur arasına uyanık düşürmesin.

Yabandan gelen eşeğin kuyruğu yukarda olur.

Meseleyi medreseye düşürmeli.

Altın kapının ağaç kapıya, ağaç kapının altın kapıya işi düşer.

Tanrı yaş uzununu versin, yatak uzununu vermesin. Servet versin, tama vermesin. Ululuk versin, kıbrur gurur vermesin.

Sen övme işin övünsün.

Bir deli giye giye, bir deli yuya yuya eskidir.

Olmak istersen Mevlâya âsî, camie müteveli ol yetime vasi.

Buyurmakla iş gören uşak, insanı kocadır.

Erkek evlâdın getirdiği ekmek zehirini yener. Kız evlâdın getirdiği ekmek bal, yenmez.

Boğaz kırk boğum sözü yutkuna yutkuna söylemeli.

Kocasını vezir eden de kadın, rezil eden de kadın.

Hâton al, efendi doğursun.

Eti sevdiren suyu, insanı sevdi ren huyu.

Zengininkin kabahati incir olur basılır, fakarınkı armut olur asılır.

Pancar da girer okkaya, eşekke de gider Mekkeye.

Parasını aziz eden, kendisini rezil eder.

Tanrı ön görürlüğü vermesin, son günlüğü versin.